

Л. Бабій, директор
Івано-Франківської ОУНБ ім. І. Франка

У СВІТІ АМЕРИКАНСЬКИХ БІБЛІОТЕК

У 2010 році в рамках програми «Бібліоміст», за фінансового сприяння Фондації Білла і Мелінди Гейтс, учасники проекту «Лідер бібліотечної справи» отримали можливість пройти професійний курс навчання для керівних кадрів бібліотечного сектору України на базі Мортенсон-центру при Інституті бібліотекознавства Іллінойського університету в містах Урбана та Шампейн (США), а також ознайомитися з роботою Чиказької публічної бібліотеки, бібліотеки м. Артур, бібліотечних систем Лінкольн Трейлс, книжкової крамниці «Barnes and Noble», зустрітися з представниками Американської бібліотечної асоціації (АБА).

Мортенсон-центр – світовий лідер в організації підвищення кваліфікації для фахівців бібліотечної справи всього світу – було засновано в 1986 р. завдяки 4 млн. доларів внеску Вальтера та Герди Мортенсонів. Меценати вважали головною місією Центру – зміцнення міжнародних зв'язків між бібліотечними працівниками для поширення миру, освіти та взаєморозуміння, піднесення професійного рівня бібліотечної сфери. Тут вже навчалися фахівці з 89 країн світу.

Навчання, організоване в партнерській співпраці Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), Агенції США з міжнародного розвитку (USAID) та Міністерства культури і туризму України на базі бібліотек штату Іллінойс, було насиченим, ефективним, корисним та цікавим.

Відкриття навчального курсу проходило в Іллінойському університеті за участю директора університетської бібліотеки, декана факультету бібліотекознавства пані Поло Т. Кауфман та директора Мортенсон-центру, почесного професора пані Барбари Дж. Форд. Заступник директора Мортенсон-центру, директор Інституту бібліотекознавства Іллінойського університету пані Сьюзан Шнуер зупинилася на діяльності публічних бібліотек Америки. На сьогодні їх у США 16 549 (це більше, ніж кафе Макдональдс). З-поміж бібліотечних працівників 68% мають ступінь магістра АБА; користувачами публічних бібліотек (мають читацький квиток) є 63% дорослого населення США; 98,9% бібліотек надають безкоштовний доступ до Інтернету. Рівень використання фондів становить 7,3 документа на людину в рік; 43 млн. документів використовувалися в системі міжбібліотечного обміну. Обмежень на книговидачу немає. Спеціальних відділів для обслуговування людей із фізичними вадами теж немає, але надання їм послуг повністю забезпечено.

Що саме притаманне роботі публічних бібліотек США?

1. Пріоритетною є освітня місія: допомога в написанні курсових, дипломних робіт, рефератів, у виконанні домашніх завдань учнівською та студентською молоддю, в оволодінні новітніми технологіями; втілення принципів безперервного навчання. Саме публічні бібліотеки надають місцевій громаді інформацію щодо бізнесу, урядового та місцевого самоврядування, генеалогії та інших необхідних тематичних запитів. Вони є центрами спілкування, відпочинку, проведення різноманітних заходів.

2. Бібліотеки доступні для різних вікових категорій та представників усіх расових та етнічних груп, різних релігійних конфесій і політичних поглядів, людей із особливими потребами та нових іммігрантів.

3. Серед публічних бібліотек США 88% надають вільний доступ до друкованих видань (відкриті стелажі), до баз даних різноманітної тематики за читацьким квитком. Репертуар бібліотечних послуг дуже широкий, це, зокрема, самостійне оформлення документа, доставляння книг додому, можливість повернути їх у неробочий час та ін.

4. Бібліотеки належать місцевим громадам. Фінансування здійснюється з місцевого бюджету, джерел штату та федерації. У рейтингу надання послуг місцевій громаді публічні бібліотеки США мають найвищі показники – близько 80%. Цьому сприяє відповідна державна політика щодо розвитку бібліотечної справи.

5. Кожні 5 років оновлюється комп'ютерний парк бібліотек, будуються для них нові приміщення.

Під час навчання перед слухачами виступив доктор філософії, аудитор, почесний професор Іллінойського університету пан Боб Бюргер. Він окреслив стратегію управління бібліотекою, розкрив роль керівника, який несе відповідальність за її загальне функціонування, успіхи або невдачі. Керівник бібліотеки самостійно визначає свій стиль управління, який може бути **ієрархічно-бюрократичним**, будуватися **на основах спільної участі** або **роботи в команді**.

Ієрархічно-бюрократичний стиль передбачає прийняття рішень відповідно до займаної посади, по вертикалі згори донизу: від керівника організації – до підлеглих. Ведеться суворий контроль за всією діяльністю та процесом прийняття рішень; основою системи винагород є виконання наказів; інновація впроваджується тільки тоді, коли її ініціатором та розробником є директор.

При **управлінні на основі спільної участі** рішення приймаються колегіально, межі повноважень працівників часто визначено нечітко, вироблення рішень базується на компетенції, а не відповідно до займаної посади, авторитарний стиль замінюється консенсусом, інновація впроваджується, якщо будь-хто з членів організації має гарну ідею та переконує інших у необхідності її реалізації, керівництво усуває перешкоди на шляху впровадження інновацій та нових послуг.

У команді головною вимогою є виокремлення працівників, які мають необхідний досвід для успішної реалізації проекту, або робота організується так, щоб команди мали значні повноваження у прийнятті рішень (наприклад, команди каталогізування, громадських послуг тощо).

Тож, щодо стилю управління слушним є вислів Нобелівського лауреата Джорджа С. Маршалла: «Немає меж добрим вчинкам, що може зробити людина, якій байдуже, хто отримає за це подяку».

У своїй стратегії розвитку бібліотеки директор повинен враховувати те, що в бібліотеках США **є три типи змін**:

1) **зміна розвитку** – поліпшення способу діяльності (наприклад, зміна процедури видачі документів, щоб

скоротити для користувачів час очікування замовленого видання);

2) **транзитивна зміна** – поступовість розвитку (пілотні проекти, експерименти, наприклад, перехід від картотеки або книжкового каталогу до онлайн-ового каталогу; тестування електронної довідково-бібліографічної послуги перед тим, як впровадити її на постійній основі);

3) **трансформаційна зміна** – впливає на основну мету або завдання бібліотеки (наприклад, перетворення бібліотеки на центр активного життя спільноти, де може проводитися широкий спектр громадських заходів. Бібліотека змінює свій статус – від документозберігача до каталізатора змін та ін.).

Виходячи з того, що успішна робота бібліотеки передбачає високий рівень обслуговування користувачів, задоволення їхніх потреб, необхідно знати запити споживачів, аналізувати статистичні дані: вхідні – щорічний бюджет, обсяг бібліотечного фонду, штат бібліотеки, та вихідні – щорічну оборотність фонду, чисельність бібліографічних запитів, кількість читачів.

Ця робота базується на впровадженні позитивних змін, управлінським інструментом яких є SWOT-аналіз (сильні та слабкі сторони, можливості, загрози), і на стратегічному плануванні. Тому в ході навчання проводилися тренінги щодо аналізування конкретних бібліотечних ситуацій, особливостей роботи з різними групами населення, відбувся обмін думками про відвідані бібліотеки.

У бібліотеці Центру освітніх та культурних заходів (ACES) пані Мег Едвардс – магістр наук, координатор факультету бібліотекознавства та інформаційних наук Іллінойського університету – ознайомила учасників із основами обслуговування користувачів.

Внутрішньою основою обслуговування є:

Навчання персоналу, орієнтованого на потреби користувачів та отримання конкретного результату.

Управління – визначення спільно розробленого всім колективом бачення щодо інновацій, підтримки та заохочення до них.

Розроблення робочого циклу – чітко визначеного, ефективного, економічного, життєздатного, сконцентрованого на конкретному кінцевому результаті.

Маркетинговий аналіз – збирання та аналізування інформації про контингент відвідувачів, демографічних відомостей, соціально-економічних чинників, статистичних даних бібліотек тощо.

Сегментація ринку – визначення груп користувачів за їхніми інтересами, характеристиками (за категоріями віку, рівня доходу, соціальною приналежністю); виявлення того, що саме ці групи цінують у бібліотеці (спокійна атмосфера, використання комп'ютерів, центр зустрічі з громадою).

Крім вищезазначеного, що є внутрішньою основою обслуговування користувачів, є **зовнішні аспекти:**

Середовище – будівля, бібліотечні фонди, компетенція і привітність персоналу, технології (зокрема веб-сайт), система інформаційних знаків тощо.

Послуги – зручність робочого графіку, доступ до колекцій, каталогів, баз даних (корисність інформації), довідкова служба, віртуальні послуги.

Співпраця – з користувачами (виявлення їхніх потреб); з громадою (чим бібліотека може допомогти); у форматі Б2Б (бізнес–бізнес), що передбачає максимізацію бібліотекою наявних ділових стосунків або нала-

годження нових; співробітництво на основі контенту, створеного користувачами.

Маркетинг – мовні вирази, спеціальні формулювання, орієнтовані на користувача, адекватний маркетинговий бюджет, постійне оцінювання, стратегічне спілкування з користувачами (сегментами ринку), використання партнерства та налагоджених контактів співпраці.

У ході візиту відбулося ознайомлення з діяльністю публічних бібліотек м. Шампейн (директор пані Марша Гроув) та м. Урбана (директор пані Дебра Дж. Ліссак).

Бібліотека м. Шампейн (населення 70 тис. людей) входить до першої десятки американських бібліотек. Її загальний фонд становить 350 тис. прим. (за місяць поповнюється на 5,8 тис. нових надходжень); щоденно відвідують заклад 2,5 тис. осіб; на момент нашого візиту 168 тис. осіб скористалися послугами Інтернету та ПК; 60% населення міста є користувачами бібліотеки, для них діє багато різноманітних програм.

У бібліотеці виокремлено класні кімнати, де для дітей і дорослих проводиться навчання з освоєння сучасних технологій. Для юних читачів встановлено низькі стелажи, а книги обгорнено в спеціальну плівку з метою запобігання псуванню. Діє дитячий театр.

Волонтери допомагають в організації та реалізації програм, заходів, у доставлянні літератури читачам додому, у звірці бібліотечного фонду, у навчанні читачів новітніх технологій тощо. Успішно діє Фонд друзів бібліотеки, що допомагає фінансуванню певних програм.

Фонди публічної бібліотеки м. Урбана налічують понад 220 тис. книг, 14 тис. відео та DVD-дисків, понад 700 назв журналів та газет, 16 тис. різноманітних записів (CD та аудіокниг, понад 300 навчальних CD-ROMів для дітей). Щороку до бібліотеки надходить 20 тис. прим. цих документів.

Також щорічно реалізуються понад 400 програм для дітей та сімей; існує спеціальний клуб для дошкільнят, де батьки разом із дитиною приходять на прочитання книги. Діють багато клубів (любителів книги, за інтересами, для вивчення певних наук та ін.).

Інформаційний потенціал бібліотеки становлять понад 30 робочих станцій із доступом до Інтернету, широкий репертуар онлайн-ових баз даних, практичних тестів TOEFL, ACT та ін., літературний ресурсний центр (більше тисячі авторів), колекції видань та архівних документів із питань генеалогії.

Вай-фай (Wi-Fi), послуги нотаріуса, ксерокс, факс у бібліотеці безкоштовні.

На зустріч із нашою делегацією до бібліотеки прийшла мер м. Урбана пані Лора Просінг, яка є її читачем. Вона ознайомила нас із історією міста, розповіла про співпрацю мерії з бібліотекою.

Директор публічної бібліотеки в м. Артур пані Еліс Чізна представила свій заклад, який щорічно обслуговує близько 5 тис. людей (50% населення міста). Нове приміщення для бібліотеки було збудовано в 1991 р., її фонд налічує 19 тис. книг; є 13 комп'ютерів, ксерокс, факс, вай-фай; бібліотечні послуги безкоштовні.

Велике враження справила 10-поверхова будівля публічної бібліотеки м. Чикаго. З часу свого заснування в 1873 р. вона стала однією з провідних інституцій США. Тут зібрано різноманітні видання з бізнесу, соціальних наук та історії, літератури й мови, мистецтва, дитяча література та ін.

На окремому поверсі розміщено урядові документи, а також депозитарій документів штату Іллінойс з 1876 р., статистичні видання, топографічні карти.

Є зал, де надається доступ до періодичних видань, не лише американських (наприклад, зберігаються газети, видані в 1704–1820 рр.), а й інших країн світу, а також до значної кількості довідкової літератури. Поряд – кімната з мікрофільмами. В окремому залі зібрано книги та журнали, надруковані шрифтом Брайля.

Крім публічних, члени делегації відвідали також університетську бібліотеку штату Іллінойс. Її фонд налічує 22 млн. прим., тут обслуговується 40 тис. студентів. Будівля знаходиться під землею. Бібліотека працює 24 години на добу. В ній є багато читальних залів для студентів, зокрема, словеністики, мікрофільмів, бібліографічного відділу та ін. Працює кафе.

У Чикаго директор АБА з питань міжнародного співробітництва та зв'язків з осередками пан Майкл Дуолінг розповів, що Асоціація налічує 66 тис. членів із 110 країн. Це бібліотекарі, видавці та інші фахівці, які підтримують роботу АБА та бібліотечну справу взагалі. Місією цього професійного об'єднання є підтримання розвитку сучасних бібліотек та надання інформаційних послуг, а також підняття рейтингу професії бібліотекаря.

За ініціативою АБА створено програму «Бібліотеки-посестри», метою якої є налагодження тісної співпраці, обміну фахівцями, книгами та періодичними виданнями. Асоціація підтримує багато проектів, програм обміну, організовує міжнародні конференції, круглі столи, сфокусовані на міжнародній співпраці, а також видає журнал «Американські бібліотеки».

На завершення перебування нашої делегації в США для її членів було проведено тренінг щодо впровадження бібліотечних новацій у роботу бібліотек України.

Загалом поїздка українських фахівців була надзвичайно корисною. Ми мали змогу ознайомитись із роботою ряду бібліотек, із прикладами різноманітних бібліотечних послуг, особливостями обслуговування місцевих громад, обмінятися досвідом із американськими колегами.

Найбільше враження справили надзвичайно велика кількість у бібліотеках користувачів, котрих цікавить як нова книга, так і інформація в Інтернеті, які мають бажання здобувати знання, опанувувати нове, допомагати бібліотеці, а також широкий спектр бібліотечних послуг для місцевої громади, комфортні умови для роботи читачів, технічне оснащення бібліотек.

ОУНБ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА

І. Лешнівська, заступник директора з наукової роботи Львівської ОУНБ

ЛЬВІВСЬКА ОУНБ – РЕПРЕЗЕНТАНТ ГАЛИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ

РОЗВИТОК бібліотечної справи на конкретній території тісно пов'язаний і відображає особливості її демографічного, соціально-економічного, культурно-історичного розвитку.

Львівська обласна універсальна наукова бібліотека (ЛОУНБ) є тим головним закладом регіону, на який, згідно із Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (із змінами і доповненнями), покладено обов'язки формування, зберігання та надання в користування найбільш повного зібрання документів у межах своєї території. ЛОУНБ є головним закладом у сфері бібліотечно-інформаційного обслуговування населення, науково-дослідним, методичним, координаційним центром бібліотек усіх систем і відомств Львівщини, центральним обласним книгосховищем, обласним депозитарієм краєзнавчих видань, центром книгообміну, МБА. Вона дбайливо зберігає цінні українські і зарубіжні видання, україніку діаспори, приватні друковані колекції відомих людей краю, зарубіжжя. Крім того, виконує функцію головного закладу для 1 336 публічних бібліотек області.

Історія закладу розпочалася в 1940 році (офіційною датою заснування вважається 8 травня 1940 року), коли, згідно з Постановою Уряду України «Про організацію музеїв і бібліотек в західних областях України», після великої роботи з упорядкування бібліотечних фондів було відкрито Львівську державну обласну бібліотеку для дорослих. Її розмістили в центрі міста, на Галицькій площі, 10, у будинку, який був пам'яткою архітектури першої половини XVIII століття. Історія цієї

будівлі пов'язана з іменами графів Потоцького, Бельських, Коморовських, Уляницьких, Бєсядецьких, які були її останніми власниками. А далі перебудований за проектом архітектора Шмідта палац належав міській управі (магістрату). До Першої світової війни в ньому містилася Виставка краєвого промислу, а потім – Торговельна палата. За цією адресою Бібліотека знаходилася до 1999 року.

На час відкриття фонд закладу налічував 100 тис. одиниць друку різними мовами, зокрема, включав численні видання класичної літератури, рукописи тощо. Були в ньому видання, подаровані книгозбірнями Києва, Одеси, Харкова, інших міст східних областей України. Читачі обслуговувалися в загальному читальному залі, залах для студентів і періодичних видань. Діяли методичний кабінет, довідково-бібліографічний відділ.

Книгозбірня мала 22 штатні працівники, а очолив її молодий директор Шерман.

У роки війни Бібліотеку було повністю розграбовано і знищено.

Відновила вона свою роботу лише влітку 1944 року. Фонд знову формувався виданнями польською, німецькою, французькою та іншими мовами і складався з бібліотечних фондів, що залишилися після погра-

